Ганна Бойко
к.психол.н., доцент кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ
Яна Воєводіна
студентка 4 курсу факультету соціології та управління ЗНУ

ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Автор розглядає етимологічний зміст понять «волонтерська діяльність», «студентство»; аналізує історичну ретроспективу розвитку волонтерської діяльності та її сучасне положення в українському суспільстві.
Ключові слова: *соціальна робота, волонтер, студент, волонтерська діяльність.*

Актуальність теми дослідження. Останнім часом в Україні все більше поширюється волонтерський рух. Основними чинниками, що обумовлюють активізацію добровільництва в умовах сучачної України є: загострення соціальних проблем та відновлення у незалежній Україні традиції надання соціальної допомоги. Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей.

Волонтерство є важливим ресурсом соціальної роботи особливо в кризовий період, що обумовлен погіршенням матеріального й психологічного становища громадян, особливо соціально незахищених верств населення. Одним із напрямків соціальної допомоги є участь добровольців (волонтерів) у здійснені цілого ряду соціальних послуг для тих, хто її потребує. Особливою групою серед волонтерів є студенти соціально спрямованих спеціальностей (соціальна робота, психологія, соціальна педагогіка), яким волонтерство дозволяє розширити діапазон набуття досвіду професійної діяльності в період підготовки у ВНЗ. Однак, в Україні дотепер не достатньо сформовані моделі волонтерської роботи, особливо у вищих навчальних закладах, яка включала б ефективні механізми залучення та відбору, навчання та моніторингу, підтримки та заохочення, що є основними елементами й етапами діяльності волонтерів.

Досягнення соціальної роботи та соціально-педагогічної науки у розробці теорії та практики основ волонтерського руху в

Україні та за кордоном висвітлювали: О.В. Безпалько, А.Й. Капська, С. Маккарлі та Р. Лінч, І.Д. Звєрєва, Є.І. Холостова, Г.М. Лактіонова, Н.В. Заверико, Л.Г. Коваль, М. Доуел, Т. Марш, Т.О. Рудякевич, С.Г. Попов, С.В. Толстоухова та інші.

В нашому дослідженні ми здійснили спробу перевірити припущення, яке полягає в тому, що студенти соціально спрямованих спеціальностей, мають мотивацію та бажання до здійснення волонтерства на основі свого особистого вибору та спрямованості професійного розвитку.

Отже, мета дослідження – виявити свідомі і несвідомі мотиви до участі у волонтерському руху у студентів.

Аналіз наукової літератури з проблем волонтерської діяльності дає можливість визначити, основні підходи до розуміння цього феномену волонтерської діяльності.

За визначаннями Т.В. Семигіної та І.Д. Звєрєвої, волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер [2, 291; 9, 38]. Волонтерство передбачає активну громадську позицію (М. Дейчаківський [3, 11]), яка реалізується людиною, що керується ідеєю суспільної та приватної солідарності (Ново Дізіонаріо). Передбачає певну особистісну спрямованість. Як вважає С.В. Толстоухова, директор Українського державного центру соціальних служб для молоді, «Волонтер – це стан душі». Тому волонтер – це передусім, добра, милосердна людина, яка володіє розвинутими комунікативними навичками і приваблює до себе людей, розуміє проблеми оточуючих та співчуває їм, має бажання безкорисливо допомогти вирішити проблеми інших людей. До того ж, волонтер характеризується порядністю, уважністю, відповідальністю, відвертістю у відношеннях зі своїми клієнтами.

Волонтерська діяльність у сфері соціальних послуг – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб, спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера [6,77] .

За допомогою участі в волонтерській діяльності може здійснюватися підготовка фахівців соціальної роботи в конкретній галузі, зокрема в період навчання у ВНЗ. Як вказує Г. Крайг, професійна підготовка у ВНЗ має дві складові: формальну, як,

насамперед, процес засвоєння студентом знань в конкретній професійній сфері, та неформальну, що передбачає формування настанов, вмінь та навичок, які відповідають такій професійній діяльності [5, 720]. Крім цього в період навчання у ВНЗ активно формується особистість фахівця, тому участь у волонтерській діяльності має активно сприяти виконанню таких завдань.

Розвиток волонтерства має досить представницьку історію. Феномен волонтерського руху виник у XIX ст., у Західній Європі, де спочатку реалізовувся як доброчинна діяльність, що відображалася у військовій справі. Згодом волонтерство набуває соціального змісту і визначається як добровільна вмотивована, неоплачувана діяльність у вільний від основної роботи час, спрямована на допомогу інших [11, 50].

Волонтерська діяльність з давніх-давен була притаманна українському народу. Ще за часів Київської Русі склалася традиція безкоштовно надавати допомогу хворим та нужденним. Перші організовані вітчизняні добровольці – представники Червоного Хреста, сестри милосердя у шпиталях і лікарнях для хворих. Не тільки під час війни, а й в період революції сестри підбирали на вулицях поранених і лікували їх, годували голодних. В той же час поняття «волонтер» в Україні до 90-х XX ст. не існувало. Людей, що займалися суспільно-корисною справою називали доброчинцями, благодійниками, альтруїстами, громадськими діячами, меценатами (князь Володимир, Ярослав Мудрий, гетьман Петро Сагайдачний, Мазепа), приватні благодійники Терещенки, Семеренти, Броцькі (пожертвували півтора мільйона карбованців: заснували безкоштовну лікарню і дитячий притулок, відкрили міське і ремісниче училища, побудували земську лікарню, чоловічу та жіночу гімназії, вчительський інститут, будинок банку).

В період Радянського Союзу, коли благо держави ставилось вище блага окремої людини, поняття доброволець мало яскраво виражене ідейно-патріотичне забарвлення: так називалася людина, яка добровільно бажала служити інтересам не окремих громадян, а партії, комуністичній ідеї, соціалістичній державі [10, 147].

У 90-х роках з розвитком мережі соціальних служб для молоді і браком професійних кадрів виникає необхідність у залученні соціально активних добровольців до соціальної роботи.

Український народ після активного волевиявлення у 1991 році свого прагнення жити у незалежній, самостійній державі одержав унікальну можливість утвердити себе серед розвинутих цивілізованих країн світу. Сьогодні в Україні зароджується демократичне суспільство, яке має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму. Формальні державні структури не в змозі реагувати на всі запити суспільства, тому особливої ваги набуває громадський рух. Про те, що цей процес розпочався і триває, не дивлячись на труднощі, свідчить поява сучасних недержавних організацій, кількість яких сягнула понад 20 тисяч. Однак, лише незначна частина цих організацій працює з волонтерами [4, 8].

Організація волонтерського руху на прикладі діяльності «Студентського серця». Волонтерський рух «Студентське серце» створен студентами спеціальності «соціальна робота» факультету соціології та управління Запорізького національного університету. Мета волонтерського руху – забезпечення оптимальних можливостей для успішного розвитку та соціалізації дітей, профілактика відхилень в їх поведінці, діяльності і спілкуванні, різнобічна допомога дітям з особливими потребами, за допомогою ігр та тренінгів, сприяння професійній самореалізації студентів. На даний момент «Студентське серце» співпрацює з Хортицьким навчально-реабілітаційним багатопрофільним центром, Запорізькою спеціальною загальноосвітньою школою-інтернатом №2.

Завдання центру:

1. Налагодження контактів з закладами та центрами, де навчаються, або знаходяться на постійному проживанні діти з особливими потребами.
2. Проведення тренінгів та ігр, спрямованих на розвиток, та формування позитивної Я-концепції, полегшення процесу адаптації в соціумі й нормалізація діяльності й поводження
3. Планування вільного часу, проведення святкових заходів.
4. Сприяння забезпеченню життєвих необхідностей дітей з особливими потребами.

Напрями діяльності: профілактичний, спрямований на підтримку здорового способу життя; проведення дозвілля; соціальна допомога дітям з особливими потребами; тренінгова робота.

Студенти-волонтери керуються такими принципами: поважають гідність і культуру всіх людей; надають допомогу, безкоштовні послуги особисто або організовано в дусі партнерства і братерства; визнають рівну важливість особистих і колективних потреб, сприяють їх забезпеченню; визнають право на закріплення за всіма чоловіками, жінкаи та дітьми, незалежно від їхньої расової приналежності, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального і матеріального становища.

Волонтери «Студентського серця» беруть участь проводять тренінги на перше знайомство з дітьми, що сприяє встановленню довірливих відносин та встановленню контакту з ними; разом з дітьми готують та проводять святкові заходи. Для забезпечення життєвих необхідностей студенти збирають та доставляють речі, іграшки, спортивний інвентар та книжки для дітей.

Планується проведення навчально-виховної гри «Даю зелене світло!» з правил дорожнього руху й здійснення заходів для інтеграції дітей в суспільство . Оскільки кожен із дітей має власні особливості, то студенти керуються індивідуальним підходом, адже вони потребують особливого ставлення та відразу не розкриваються. Тому не кожен із студентів може працювати з такою групою клієнтів соціальної роботи.

Дуже важливим є наявність у майбутніх волонтерів свідомої спрямованості до участі у волонтерському руху так, як без усвідомлення своєї значущості, неможливо з користю та віддачею надати соціальну допомогу особливо дітям з обмеженими можливостями, серед яких багато таких, що мають велику потребу у встановленні особистісних контактах і, тому, швидко прив'язуються. Неготовність студентів до здійснення послідовної та професійної допомоги, випадковість участі в роботі через несерйозність ставлення до важливої справи, може нанести шкоду дітям, та спричинити появу недовіри до дорослих і світу в цілому. Саме тому вважаємо необхідним вивчення готовності студентів до свідомої та відповідальної участі у волонтерській діяльності.

Емпіричне дослідження з метою виявлення спрямованості до участі у волонтерстві серед студентства

Таблиця 1

Порівняльна таблиця результатів емпіричного дослідження свідомих та несвідомих складових спрямованості студентів до здійснення волонтерської діяльності.

№	Спеціальність, курс	Група	Участь у волонтерській діяльності	Свідома спрямованість, %	Несвідома спрямованість, %
1.	Соціальна робота, I	1	–	співпрацюючий-конвенційний – 70% залежний-слухняний – 30%	прив'язаність – 50% комунікація – 50%
		2	–	співпрацюючий-конвенційний – 80% залежний-слухняний – 20%	прив'язаність – 70% комунікація – 30%
2.	Політологія, I	1	+ / –	незалежно-домінуючий – 90% співпрацюючий-конвенційний – 10%	вказівка – 60% комунікація – 50%
3.	Соціальна робота, III	1	+	відповідально-великодушний – 80% співпрацюючий-конвенційний – 20%	позитивна емоційна установка – 70% комунікація – 30%
		2	–	недовірливо-скептичний – 40% співпрацюючий-конвенційний – 40% незалежно-домінуючий – 20%	пасивна позиція – 50% комунікація – 50%
4.	Політологія, III	1	–	власно-лідируючий - 60% незалежно-домінуючий – 40%	вказівка – 60% пасивність – 20% комунікація – 20%

Примітка: «–» входить; «+» не входить; «+/–» частково входить.

Було проведене емпіричне дослідження членами волонтерського руху «Студентське серце» з метою виявлення мотивації у студентів різних спеціальностей до участі у волонтерстві. У емпіричному дослідженні нами було використано комплекс методів, основу яких склали спостереження, бесіда та тестування. Учасниками дослідження були обрані студенти першого та третього курсу спеціальностей «соціальна робота» і «політологія» факультету соціології та управління Запорізького національного університету, частина з яких бере участь у роботі волонтерского руху «Студентське серце». Залучаючи до участі в дослідженні студентів таких спеціальностей ми намагались реалізувати спробу порівняння на підставі діагностики свідомих та несвідомих мотивації міжособистісної взаємодії У дослідженні були використані такі методики:

1. Проективний тест руки Вагнера, спрямований на виявлення несвідомої мотивації поведінки у міжособистісній взаємодії та встановлення контакту, що використовується для визначення несвідомої спрямованості студентів до волонтерського руху [1, 91].
2. Тест Т. Лірі для діагностики усвідомленої спрямованості студентів у встановлені міжособистісних відносин та виявлення превалюючих типів таких відносин у студентів [8, 6].

На підставі порівняння отриманих результатів, а саме свідомих та несвідомих компонентів спрямованості студентів до волонтерства, можна здійснити відбір тих, хто дійсно може працювати з різними групами клієнтів соціальної роботи.

Результати дослідження. У ході дослідження було виявлено, що у студентів спеціальності «політологія» першого та третього курсу домінують власно-лідируючий та незалежно-домінуючий типи міжособистісних відносин, що може спричинити переоцінки власних можливостей та нездатність працювати в команді. Серед несвідомої спрямованості виділяються вказівка та комунікація, що перешкоджає встановленню міжособистісних відносин з тими, хто потребує допомоги. Такі результати свідчать про можливі проблеми в реалізації волонтерської діяльності у даних студентів. Але важливо відзначити, що серед студентів першого курсу політології спостерігалися поодинокі випадки вияву свідомої та несвідомої спрямованості до волонтерства. Саме ці студенти беруть участь у діяльності «Студентського серця».

Важливо, що для таких студентів волонтерство не є майбутньою професією, а прояв власного самовизначення й самоактуалізації.

У студентів першого курсу спеціальності «соціальна робота» більше превалює співпрацюючий-конвенційний тип міжособистісних відносин, що передбачає дружелюбне ставлення до оточуючих, прагнення до тісної співпраці з різноманітними центрами; а у студентів третього курсу – відповідально-великодушний тип, що проявляється у вираженій готовності допомагати оточуючим, розвиненому почутті відповідальності, альтруїзму, милосердя, благодійності. Для обох курсів є характерним наявність серед несвідомої спрямованості позитивної емоційної установки до інших людей, встановлення комунікації, бажання допомагати та сердечності. Такі результати дають можливість очікувати, що ці студенти візьмуть активну участь та успішно реалізують волонтерську діяльність.

Отже, волонтерство як форма організації соціальної роботи дозволяє розширити спектр професійної діяльності студентів соціально спрямованих спеціальностей й сприяє їх особистісній самореалізації. Проведене нами дослідження дозволяє сформулювати висновки:

1) сучасний стан розвитку суспільства дає нам змогу розглядати волонтерство як ресурс соціальної роботи;

2) аналіз літературних джерел свідчить про вагомі здобутки науковців, соціальних працівників щодо розробки теоретичних основ волонтерського руху, пошуку оптимальних шляхів розвитку та організації волонтерського руху в Україні, але ця проблема потребує подальшої розробки;

3) діяльність волонтерського руху «Студентське серце» є прикладом небайдужого ставлення студентів до дітей з особливими потребами та виявом свідомої спрямованості. Однак наявність проблем вимагає проведення відбору до волонтерства, адже не кожний емоційно готовий до такої роботи, самого бажання не достатньо;

4) на основі результатів емпіричного дослідження нами було встановлено, що до волонтерства слід залучати особистостей з відповідною особистісною спрямованістю, що включає свідомі і несвідомі компоненти, певною позитивною зовнішньою та внутрішньою мотивацією, з власною життєвою перспективою та значущою метою, яке обумовлює готовність студентів до участі у

волонтерському руху. Важливо зауважити, що студенти (менша частина), спеціальність яких не має відношення до соціальної роботи та надання соціальних послуг, також мають свідому спрямованість та готовність до участі у волонтерстві. Це є свідченням нерозкритого потенціалу та резерву для розвитку волонтерства у сучасному суспільстві.

Література

1. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психологию. – К.: Ника-Центр, 1997. – 128 с.
2. Вступ до соціальної роботи / За ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 304 с.
3. Дейчаківський М. Роль громадянських організацій в Україні // Громада. – 1995. – № 3. – С. 10-15.
4. Заверико Н.В. Основи управління діяльністю волонтерів. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 25 с.
5. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 987с.
6. Кратінова В.О., Ларіонова Н.Б. Волонтерство як засіб соціального та професійного становлення студентів спеціальностей «соціальна педагогіка» та «соціальна робота» // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2006. – № 1. – С. 76-81.
7. Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів. – К.: Гурт, 1998. – 160 с.
8. Собчик Л.Н. Методы психологической диагностики. – М.: Наука, 1990. – 48 с.
9. Соціальна робота в Україні /За ред.. І.Д. Звєрєвої, Г.М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
10. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В. Полтавця. – К.: Академвидав, 2000. – 236 с.
11. Эйрих К.В. Организация волонтерской деятельности в учреждениях социального обслуживания // Работник социальной службы. – 2004. – № 3. – С. 50-55.

Бойко А., Воеводина Я. Привлечение к волонтерской деятельности как форма организации социальной работы среди студентов высших учебных заведений

Автор рассматривает этимологическое содержание понятий «волонтерская деятельность», «студенчество»; анализирует историческую ретроспективу развития волонтерской деятельности и ее современное положение в украинском обществе.

***Ключевые слова:** социальная работа, волонтер, студент, волонтерская деятельность.*

Boiko A., Voevodina Y. Drawing in volunteer activity as a form of social work organization among university students

The author examines etymological content of such notions as «volunteer activity», «a student body», analyses historical retrospective of volunteer activity development and its contemporary status in the Ukrainian society.

***Keywords:** social work, volunteer, student, volunteer activity.*